

go hjonen icke aflägsna sig från inrättningen. Dylikt tillstånd borde alldeles förvägras »uppstudsiga, på fylleri begifna eller eljest vanartiga hjon». De hjon, som icke läto sig rätta af varningar eller bestraffningar, ägde styrelsen att »till behandling, enligt de för försvarslösa personer gällande författningar, till Öfverståthållare-Embete för Polisärender anmäla».

Militärförsörjningen hörde till de inrättningar, som förorsakade nämnden icke så litet hufvudbry. Tid efter annan spordes klagomål öfver de dåliga lokalerna, som upplåtits för inrättningen. Byggnaden var likväl af sten och låg — såsom bilden af inrättningen äfven visar — inom en ansenlig tomt med en stor trädbevuxen gårdspan. Underhållstagarne bebodde fyra rymliga salar och hade till sitt förfogande dessutom flera andra lokaler. I öfrigt tyckas anordningarna därstädes ha varit ganska enkla, hvilket framgår däraf, att man först 1874 fann behöfligt att anskaffa sådana nödvändighetsartiklar som knifvar och gafflar, handdukar och tvättställ.

Inrättningen hade då i tio år stått under fattigvårdsnämndens ledning. Af nämnden tillsattes en kommitté, för att afgifva förslag till anstaltens omorganisation. I sitt utlåtande¹ säga kommittéerade: »Merändels hafva hjonen varit sysslolösa. Denna sysslolöshet har naturligen ver-

Stockholms stads militärförsörjningsinrättning.

kat menligt på hjonen både i kroppsligt och andligt afseende; och de hjon, som utomhus genom vedsågning och biträde vid andra förrättningar kunnat förskaffa sig någon förtjenst, hafva i allmänhet deraf blifvit förledde till superi och ett i öfrigt oordentligt lefnadssätt. Att ett sådant förhållande ej kan få fortfara är påtagligt. Hjonen måste på ett eller annat sätt sysselsättas för kommunens räkning. Men dertill erfordras, om inrättningen skall hållas vid lif, i främsta rummet ombyte af lokal». Då annan lämplig sådan icke stod att erhålla, och då för öfrigt det ansågs, att inrättningen skulle vid en fullt ändamålsenlig organisation blifva för dyr, föreslogo kommitterade, att militärhjonen inrymdes i inrättningen på Kungsholmen. Detta blef äfven fattigvårdsnämndens beslut, och i december 1878 öfverflyttades 129 militärhjon till Allmänna försörjningsinrättningen.²

¹ Kommittéerades utlåtande är afgifvet den 22 nov. 1875.

² Protokollen för militärförsörjningsinrättningen hafva spårlöst försvunnit. Af inrättningens öfriga handlingar förvaras några års räkenskaper i fattigvårdsnämndens arkiv.

Sedan militärförsörjningen blifvit flyttad, använde nämnden lokalerna vid Östgötagatan till andra ändamål, märkvärdigt nog äfven till härbergerande af försörjnings- och arbetshjon. — Numera är denna egendom afsedd att bereda skydd åt husvilla, hvarför samtliga lokaler inom densamma upplåtits till nattasyl för kvinnor.

Efter försörjningshusens centralisering upptog nämnden ånyo frågan om en sammanslagning af de norra fattighusen. Härtill lämpade sig särdeles väl den stora Sabbatsbergstomten, dit sedan gammalt Storkyrkoförsamlingens fattighus varit förlagdt. Denna öfverflyttning hade stadsnämnden i princip bestämt vid behandling af frågan om försörjningsinrättningarnas omorganisation. Förutom att de gamla fattighusen icke numera lämnade tillräckligt utrymme åt det allt större antal fattiga, som behöfde skydd och vård, motsvarade de flesta af dem icke längre de fordringar, man ur hygienisk synpunkt måste ställa på byggnader upplåtna till hysande af ålderstigna och sjukliga personer. Enligt yttranden till stadsnämndens protokoll vid skilda tillfällen ansågs Ladugårdslands församlings fattighus vara »en af de minst ändamålsenliga inrättningar i Stockholm» och fattighuset i Adolf Fredriks församling »böra utdömas och utrymmas såsom för sitt ändamål alldeles olämpligt» samt Klara församlings fattighus »rymma osunda och dåliga fattiglokaler bestående af många till större delen små och låga rum utan särskilda ingångar och de anordningar i öfrigt, som motsvara tidens fordringar på en väl ordnad fattigvårdsinrättning».

För att genomföra centraliseringen af fattighusen erfordrades många och långa underhandlingar med församlingarna. Man hade vant sig vid sina gamla fattighus, blifvit fästad vid sina kära understödstagare, funnit kanske ett visst behag att ha dem i sin närhet — och Sabbatsberg låg så långt bort, nästan på landet. Med dessa känslökäl blandade sig farhågan att efter förflyttningen af underhållstagarne till annan plats kunde allmänna fattigvården komma att göra anspråk på besittningsrätten af de äldre fattighusbyggnaderna och, hvem vet, på förvaltningen af de till de fattiga donerade kapitulen. På annat sätt låter sig icke förklara det sega motstånd, som stadsnämndens förslag mötte. Men fast besluten att genomföra sina planer tog nämnden ett första steg på den utstakade vägen genom att förbjuda fattigvårdsstyrelserna att längre använda de utrymda försörjningshusen eller att inom fattighusen mottaga ett större antal behöfvande än som ursprungligen varit bestämdt. Därjämte beslöt nämnden, att de å vissa fattighus inrättade s. k. sjukrummen icke finge upplåtas för vårdande af utomhus boende fattiga sjuka, »utan borde dessa sjuka, då utrymme å sjukhus icke kunde erhållas eller då de icke lämpligen kunde i egna hem vårdas, hänvisas till Norra Försörjningsinrättningen för erhållande af den omvårdnad deras belägenhet påkallar».

Af de norra församlingarna var det Klara, som först samtyckte att förflytta sitt fattighus till Sabbatsberg, i hvilken anledning det beslöts, att för denna församlings fattighushjon ett vid sidan af Storkyrkoförsamlingens

gamla byggning beläget hus, det s. k. försörjningshuset, skulle påbyggas och omändras. Det nya fattighuset öppnades den 1 juli 1866 för 170 hjon. Vid den tiden hade stadsnämnden redan öfverlämnat ledningen af fattigvården åt en ny öfverstyrelse, fattigvårdsnämnden, hvilken dess bättre gillade och äfven förverkligade ifrågasatta centraliseringsplaner.

Beträffande preventiva åtgärder, som stadsnämnden vidtog för att i någon mån förebygga elände och nöd, förtjänar att ihågkommas, att nämnden uppbjöd sin förmåga att bereda åtminstone tillfälligt nattläger åt dem, som icke hade tak öfver hufvudet samt billigare bostäder åt dem, som med små tillgångar sträfvade att åt sig och de sina anskaffa goda och sunda hem.

Oafsedt den skyldighet, som allmän lag ålägger ett samhälle att bereda skydd åt hvarje verkligt behöfvande, måste det anses oundgängligen nödvändigt, att för upprätthållande af ordning och säkerhet i en stor stad, det därstädes finnes och underhålles ett härberge för olyckliga, som för natten sakna en tillflyktsort. Den tid är lyckligtvis icke längre, då stadens myndigheter nödgades inspärta de husvillan i lokaler, afsedda för usla brottslingar. Så skedde tyvärr ännu i hufvudstaden långt in på 1800-talet, till och med efter år 1838, då stadens högste styresman, djupt upprörd öfver de husvillas obarmhjärtiga behandling, riktade till församlingarnas deputerade en varmhjärtad uppmaning att afhjälpa de rådande missförhållandena. Småningom bereddes fattigvården emellertid åtminstone några utvägar att skydda husvilla män, kvinnor och barn mot det hårda ödet att tillbringa natten under bar himmel. Man hade 1838 inrättat ett natthärberge, den s. k. baracken, i Malongska huset vid Nytorget. Senare öppnades äfven ett fattighärberge, hvilket jämte baracken förlades 1844 till Götgatan i lokaler tillhörande det förra Frivilliga arbetshuset, därefter i hyrda lägenheter vid Hammarbygatan och senare vid Stadsträdgårdsgatan. Slutligen inrymdes 1852 såväl baracken som härberget inom stadens egendom vid Södra Tullportsgatan. Fattigharacken var afsedd för arbetslösa men husvilla personer, som endast behöfde skydd för natten, under det att fattighärberget var bestämdt att mottaga sjuklingar och värnlösa, som upptogos från gatorna och voro i saknad af hem och vård. Den närmaste uppsikten öfver hvarje härberge var öfverlämnad åt en tillsyningsman, som utsågs bland polispersonalen. De omhändertagna erhöilo en sängplats och någon föda, understundom äfven nödortigt beklädnad. Med varmt intresse omfattade stadens invånare de olyckliga. Till dem sändes hjälp i synnerhet i form af matvaror och kläder men äfven någon gång i penningar. Bland dessa välgörare omförmåla årsberättelserna drottning Josephina, som med ymniga gåfvor ihågkom de fattiga i härberget. Vederbörande myndigheter å sin sida drogo försorg därom, att barn och sjuka, som därstädes upptagits, flyttades till lämpliga vårdanstalter, samt att arbetslösa och arbetsvilliga erhöilo sysselsättning.

Frekvensen inom dessa skyddshem, hvilka i regeln skulle vara tillgängliga under vintermånaderna, blef alltid under dåliga år högst betydlig och minskades åter med de goda åren. — Efter missväxtåret 1845 ansåg sig stads-

nämnden nödsakad att anordna två baracker, en på Söder och en på Ladugårdslandet. Denna senare indrogs dock följande år. Det södra natthärberget anlätades 1846 i medeltal af 1,388 och följande år af 1,148 personer pr månad. Lyckligtvis kommo bättre år och frekvensen i härberget minskades alltmer, så att medeltalet intagna 1852 uppgick endast till 225 och det följande året till 164 personer. Samma förhållande inträffade i en nyinredd barack, som 1860 uppläts inom Stockholms Försörjnings- och Arbetsinrättning på Kungsholmen. År efter år aftog äfven därstädes frekvensen, hvarför denna barack 1875 tillslöts. Fattighärberget däremot, som allt fortfarande hyste ett större antal personer, kvarblef i sin trånga lokal vid Södra Tullportsgatan, till dess att än svårare tider med alla sina dystra följder af arbetslöshet och bostadsbrist förmådde stadens myndigheter att vidtaga mera omfattande åtgärder för att hjälpa de nödställda — en uppgift, som fattigvårdsnämnden fick sig förelagd att lösa.

Rättvisligen måste erkännas, att det icke alltid är lättja eller lättsinne, som ställer en människa eller en familj på gatan. Talrika inflyttningar, ett utbredd inneboendesystem och många andra orsaker gifva i en hufvudstad upphof till hvad man plägar kalla bostadsbrist. Öfver trångboddhet har man nästan ständigt klagat i Stockholm. För att i någon mån motverka följderna af dylika missförhållanden gjorde stadsnämnden redan 1849 en hemställan till Stockholms stads brandförsäkringskontor, att det måtte anslå en summa af 60,000 r:dr b:ko, hvilken under benämning »Fattigbyggnadsfonden» skulle, fördelad på tre år, användas till låneunderstöd åt dem, som i hufvudstaden ville uppföra boningshus af sten, att upplåtas mot en lindrig hyra till bostäder åt fattiga hushåll ibland den arbetande klassen. Hyran skulle af fattigvårdsstyrelsen bestämmas och fick icke utan dess tillstånd höjas. Öfverstyrelsen för brandförsäkringskontoret förklarade sig villig att bifalla denna framställning dock under bl. a. följande villkor¹. Ritningarna till boningshuset skulle granskas af kontoret, och såsom norm för dessa hus skulle gälla, »att hvart boningshus icke får innefatta flera än sexton eller färre än fyra lägenheter, hvardera bestående af ett rum med spis och kakelugn, eller högst ett rum med dertill hörande kök», hvarjämte särskildt afseende fästes vid byggnadstomtens beskaffenhet, utrymme och för sundhetens bevarande lämpligt läge». — Om låntagaren råkade brista i några af sina förbindelser mot kontoret eller fattigvården och, efter föregången varning inför stadsnämnden, icke lät sig rätta, skulle han vara underkastad »äfventyret, att lånet med ränta till sex för Hundra ifrån och med det löpande till dess betalning sker genast till kontoret återgälda». Lånesumman höjdes 1852 med 40,000 r:dr, så att fonden vid den tiden beräknades till 100,000 rdr b:ko. Från 1851 till 1866 hade 21 lånetagare från byggnadsfonden erhållit större eller mindre belopp till uppförande af boningshus, de flesta inom Maria och Katarina församlingar.

¹ Öfverstyrelsens för Stockholms Stads Brandförsäkringskontor skrifvelse den 19 maj 1849. I fattigvårdsnämndens arkiv.

Uppsikten öfver dessa hus öfverlämnades åt nämndens afdelning för ordningsmål, som därför utsåg särskilda delegerade. Först 1856 utfärdades föreskrifter för såväl ägarne till som hyresgästerna i de uppförda arbetarebostäderna¹. Husägaren förband sig, förutom att icke höja hyran utan nämndens medgifvande, »att icke upplåta någon af de i egendomen varande lägenheter för krogrörelses bedrifvande eller till försäljningslokal för spirituösa drycker», och därjämte »att noggrant vaka öfver ordningen och snyggheten inom och vid lägenheten, samt ständigt, i hvad på honom ankommer, hålla hyreslokalerna i sådant skick, att de må vara för hyresgästernas helsa och trefnad tjenlige».

Hyresgästen ålades »att föra ett stilla och anständigt lefverne, med höflighet bemöta husvärden eller ordningsmannen på stället, villigt efterkomma sådana af dem meddelade föreskrifter, som befrämja god ordning och äro på billighet grundade»; vidare »att icke hos sig inhysa främmande eller sådana personer, som ej tillhöra hyresgästens familj, eller äro hos honom anställda såsom lagstade tjenstehjon, dock att undantag kan ske på grund af skriftligt tillstånd ej mindre af husvärden eller den af honom tillsatta ordningsmannen, än af den ledamot utaf stadsnämnden, som i afseende på bostaden åtagit sig tillsynen»; samt ytterligare, »att befordra snygghet och renlighet, hvartill hörer, att boningsrum och kök skuras minst hvar annan vecka; att frisk luft der vidmagthålles — — — och att sopor och afskräden icke utslås annorstädes, än uti dertill anvisad soplår eller kärra. Sopning af förstugor och trappor skall verkställas hvarje dag och deras skurning en gång i hvarje vecka samt besörjes turvis af hvarje i huset boende hushåll».

Oaktadt lånen fingo återgäldas genom afbetalningar under tjugufem år med en viss procent å den primitiva kapitalsumman, tillkännagåfvo rätt snart låntagare, att de ville likvidera sina lån. Skälen härför voro i många fall, att husägare önskade ändra inredningen i den belånade fastigheten, men i de flesta fall att de ansågo den bestämda hyran allt för låg. Då nya lånetagare icke därefter anmälde sig, beslöt 1873 öfverstyrelsen för brandförsäkringskontoret, att fattigbyggnadsfonden skulle indragas.² Därmed upphörde efterhand dessa arbetarebostäder att tjäna till sitt ursprungliga ändamål.

En annan bostadsfond hade under tiden bildats, nämligen »Arbetarebostadsfonden till minne af den 9 Februari 1853». Fonden bestod af bidrag, som nämnda år, i anledning af konung Oscar I:s återställande till hälsan efter en långvarig sjukdom, subskriberades för att användas till uppförande af sunda och tjänliga bostäder åt de arbetande klasserna. Det anskaffade kapitalet öfverlämnades till stadsnämnden, som förklarade sig villig »att med de insamlade medlens syftesenliga användande taga befattning». För att på lämpligt sätt befordra det behjärtansvärda företaget utsåg äfven stadsnämnden fem bland sina ledamöter till »Delegerade för uppförande af arbetare-

¹ Stadsnämndens protokoll den 3 mars 1856. I fattigvårdsnämndens arkiv.

² Öfverstyrelsens för Stockholms Stads Brandförsäkringskontor sammankomst år 1873. Tryckta handlingar.

